

Stalinizm ile kapitalizm arasında köprü kuran bir düşünür: Domenico Losurdo

Burak Gürel

Domenico Losurdo

Tarihten Kaçış: Günümüzde Rus ve Çin Devrimleri

Almancadan çeviren: Coşkun Erdemir

İstanbul: Yordam Kitap, 2018.

Tarihten Kaçış: Günümüzde Rus ve Çin Devrimleri başlıklı kitap, İtalyan Marksisti Domenico Losurdo'nun (1941-2018) 1990'lı ve 2000'li yıllarda yazdığı makalelerin bir bölümünü bir araya getiriyor. Kitap Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ulusal ve uluslararası ölçekteki başarılarının ve başarısızlıklarının bilançosunu çıkarmayı deniyor. Bu bilançodan yola çıkarak dünya (özellikle de Batı) soluna bir dizi eleştiri ve öneri yapıyor. Kitap "Kendinden Nefret Etme Aşamasından Öğrenme Sürecinin Gelişimine Komünist Hareket" ve "Çin ve Sosyalizm Deneyinin Tarihsel Bilançosu" başlığını taşıyan iki ana bölümden oluşuyor. Bu iki bölümün altında toplam 12 yazı bulunuyor. Bu makaleler daha önce farklı dergiler, çeşitli derlemeler ve nihayet bu kitap aracılığıyla Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, İspanyolca ve Portekizce dillerinde okuyucuyla bu-

luşmuş (s. 8, 207-208). Yordam Kitap'ın yayımladığı çeviriyle birlikte Türkçe de bu dillere katılıyor. Dünya solu için yaşamsal önemdeki bir konuya hasredildiği ve farklı dillerde yayımlandığı için kitap ilgiyi hak ediyor.

Losurdo Doğu Bloku ve Sovyetler Birliği'nin 1989-1991 aralığındaki çöküşüne ve Çin'in 1978 sonrası dönüşümüne bakarak Sovyet ve Çin devrimlerine burun kıvrmanın yanlış olduğunu savunuyor. Tersine, bu iki büyük devrimin yalnızca kendi coğrafyalarının değil, kapitalist ülkelerin işçilerine ve ezilenlerine de bir dizi tarihsel kazanım getirdiğini saptıyor. Dünya solunun bu kazanımlara sahip çıkması gerektiğini vurguluyor. Kitapta emperyalist ülkelerin sosyalist devrimleri itibarsızlaştırmak için kullandıkları insan hakları söyleminin kofluğu da sergileniyor. Ancak, kitabın olumlu yönleri maalesef bunlarla sınırlı. Losurdo, Doğu Bloku'nun çöküşüne ilişkin tahlillerinde ciddi çelişkilere düşüyor. Bir yandan sosyalist devrimlerin yalnızca çevre ve yarı-çevre ülkelerinde gerçekleşmesinin, emperyalist ülkelere doğru yayılamayışının bürokratik işçi devletlerinin çöküşü üzerindeki ciddi etkisine (haklı olarak) dikkat çekerken diğer yandan bu sorunun dünya devrimiyle çözülmesi fikrini ütopyacılıkla itham ediyor. Dünya devrimi dışlandığında geriye kapitalist restorasyon dışında bir olasılık kalmıyor. Losurdo'nun bu tutarsızlığının en vahim sonuçları konu Çin'e geldiğinde ortaya çıkıyor. Losurdo Çin'e bakarken Marksist yöntemden tamamen uzaklaşıyor. Kapitalist restorasyoncu niteliği açık olan reformları Çin sosyalizminin uluslararası yalıtılmışlığını ve ekonomik geriliğini aşmak için uyguladığı meşru yöntemler olarak sunuyor. Başka bir deyişle, sosyalizm savunusu ve liberalizm eleştirisi kisvesi altında kapitalist restorasyon savunusu yapıyor.

Antikomünizme ve sol liberalizme haklı itirazlar

Totaliterlik kavramı etrafında şekillenen literatürün eleştirisi Losurdo'nun kitabının en güçlü yanı. Bilindiği gibi, "totaliterlik" yazını Soğuk Savaş döneminde ortaya atıldı ve 1990'larda popülerliğinin zirvesine ulaştı. Eskisi kadar olmasa bile günümüzde de etkili. Totaliterlik yazını, kapitalizmin *total* (topyekûn, bütüncül) alternatiflerini gözden düşürmeyi amaçlar. Buna göre, kapitalist ekonomiye ve liberal demokrasiye alternatif sunmaya yönelik tüm girişimler önünde sonunda azınlığın çoğunluk üzerindeki diktatörlüğüne evrilir. Komünizm ve faşizm, toplumun topyekûn dönüşümünü hedeflemeleri bakımından birbirlerine benzer. Her ikisi de tek parti diktatörlüğüne dayandığı ve insan haklarını çiğnediği için reddedilmelidir. Liberal demokrasinin merkez sağ ve sol kanatlarından başka gerçekçi seçenek yoktur.

Totaliterlik kavramına dayanan yaklaşım, liberal demokrasinin sınırlarını olduğundan çok daha geniş gösterir. Kapitalizmin farklı siyasi biçimleri olan liberalizm, otoriterlik ve faşizm arasındaki içsel bağları görmezden gelir. Faşizmin kapitaliz-

min krizlerine sistem içi çözüm yolu olarak gündeme geldiği gerçeğini dikkate almaz. İtalya ve Almanya örneklerinin gösterdiği gibi, faşizm sırasında ve sonrasında genellikle aynı tekelci sermaye gruplarının ekonomiye hâkim olduğunu gizler. Sovyetler Birliği sayesinde Nazizmin yenilgiye uğratıldığını unutturmaya çalışır. Totaliterlik kavramının popülerleşmesine büyük katkıda bulunan sol liberallerin umduklarının aksine, bu kavram faşizmi değil, esas olarak komünizmi itibarsızlaştırmak ve yasaklamak için kullanılmıştır. Avrupa Parlamentosu'nun 18 Eylül 2019'da aldığı komünizmi "totaliter" olduğu gerekçesiyle yasaklayan karar¹ ile Macaristan, Polonya ve Ukrayna'daki aşırı sağcı hükümetlerin komünist örgütlenmeyi yasaklamak için son yıllarda aldıkları kararlar² arasında gerekçe ve kapsam bakımından ciddi bir fark yoktur.

Totaliterlik yazınının çelişkileri kitapta özenle sergileniyor. Losurdo'nun belirttiği gibi, totaliterlik yazını "sanki liberalizmde veya Marksist olmayan geleneklerde özgürlük istemi, geçiş dönemini kapsayan veya acil kriz durumlarında gerek duyulan diktatörlüğün kuramsal açıdan temellendirilmesini dışlıyorlarmış gibi bir izlenim yaratır"; oysa "liberalizmin Locke, Montesquieu, Hamilton gibi tüm klasikleri olağanüstü bir durumda anayasal güvencelerin askıya alınabileceğini ve açık diktatörlüğe başvurabileceğini kuşkuya yer vermeden belirtmişlerdir" (s. 71). Dahası, Batı'nın liberal demokrasisi 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar köleliğe izin vermiş, genel oy hakkını ise ancak geçen yüzyılın ortalarında tam olarak uygulamaya başlamıştır.³ Losurdo'nun saptadığı gibi, liberalizmin beşiği İngiltere'de hâkim sınıflara tanınan "birden çok oy kullanma hakkı" 1948'e kadar yürürlükte kalmıştı. İngiltere'de "tek kişi, tek oy" ilkesi için verilen mücadelenin "Rusya'da cereyan eden devrimin ve komünist hareketin meydan okuması olmadan başarıya ulaşması olanaksızdı" (s. 97). Benzer biçimde, "Ekim'i ve genel olarak Jakobenlikten komünizme uzanan devrimci döngüyü göz önüne almadan" (s. 99) "Amerika Birleşik Devletleri'nin güney eyaletlerindeki ırkçı devlet yapısının zayıflamasını ve Batı'da sosyal devletin kurulmasını" (s. 121) açıklamak imkânsızdır. Nihayet, sömürgeleştirilmiş ülkeler "komünist hareketin yarattığı dalgadan esinlenerek ve güç alarak bağımsızlıklarına ve onurlarına kavuşmuşlardır" (s. 100). Bu nedenle,

Komünizmi, ırk ayrımcılığının kaldırılmasına karşı tutarlı ve acımasızca savaş vermiş ve dolayısıyla demokrasinin uygulanmasına karşı çıkmış bir güç olan Nazizmle kıyaslamak tam bir saçmalaktır. Üçüncü Reich, topyekûn savaşa geçilme-

1 David Broder, "Antifaşizmin Sonu", 5 Ekim 2019, <https://tinyurl.com/y5vh8aqf> (erişim tarihi: 25 Ağustos 2020).

2 Vitaly Shevchenko, "Goodbye, Lenin: Ukraine Moves to Ban Communist Symbols", 14 Nisan 2015, <https://tini.to/T8t> (erişim tarihi: 25 Ağustos 2020).

3 Bu konuyla ilgili çarpıcı bir özet için bkz. Ha-Joon Chang, *Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective*, Londra: Anthem Press, 2002, s. 73.

siyle hızlandırılan, beyaz ırkın üstün olduğu (white supremacy) bir rejimi tüm dünya çapında, Alman ve “Aryen” hegemonyasında kurma girişiminin simgesidir. Diğer tarafta ise ırk ayrımcılığının ve sömürgeciliğin aşılması konusunda belirleyici katkıda bulunan komünist hareket vardır. Üçüncü Reich kendisini ırk ayrımcılığının ve sömürgeciliğinin doğal mirasçısı olarak görüyordu ve bu mirası daha da radikal uygulamak niyetindeydi (s. 96).

Losurdo Batı solunun diğer zaafalarına da dikkat çekiyor. Örneğin “bir yandan Stalin’i şeytanlaştırırken diğer yandan Clinton’un şahsında ılımlı da olsa ‘sol’un bir uzantısını gören bazı komünistlerin tutumları da son derece garip veya dar görüşlüdür” haklı tespitini yapıyor (s. 49). Kitabın başka bir yerinde antikomünistlerin ve sol liberallerin favori figürlerinden Dalai Lama’nın ikiyüzlülüğünü sergiliyor:

Pasif direnişin kahramanı olarak göklere çıkartılan Dalai Lama’ya 1989’da Nobel Barış Ödülü de verildi. Fakat Hindistan atom bombası yapmaya başlayınca Nobel Barış Ödülü sahibi Dalai Lama, bu politikanın hemen nüfuz sahibi destekleyicilerinden oldu. Kısa bir süre önce İngiltere’deki üniversiteler, Filistin halkını sürekli baskı altında tutan İsrail’e karşı kültürel boykot uygulanması çağrısı yaptıklarında Dalai Lama hemen çağrıya karşı çıkanlar arasında yer aldı [...] Fakat ezilen herhangi bir halkı desteklediği veya Amerikan emperyalizmi ve müttefiklerinin başlattığı saldırı savaşlarını mahkûm ettiği hiçbir zaman duyulmamıştır (s. 166-167).

Uluslararası yalıtılmışlık ve kapitalist restorasyon

Losurdo’nun kitabında yukarıdaki tespitler haricinde isabetli argüman yok. Ekim ve Çin deneyimlerinin eleştirel bilançosunu çıkardığını iddia eden Losurdo, kitabı boyunca konuyla ilgili yapılan ciddi teorik çalışmaları ve tartışmaları görmezden geliyor. Zor sorularla ve güçlü argümanlarla boğuşmaktan kaçınıyor. Örneğin, Trotskiy’in 1936’da kaleme aldığı *İhanete Uğrayan Devrim*’de⁴ Sovyetler Birliği’nin ekonomik ve politik karakterine ve geleceğine ilişkin sunduğu analize dair somut bir eleştirisi yok. Bunun yerine, aforizmalara ve laf ebeliğine sığıyor. Örneğin, Stalinizmin eleştirisini basitçe ve yalnızca Stalin’in kişiliği ile ilgili bir eleştiriymiş gibi, çarpıtarak sunuyor. Bu uydurmadan yola çıkarak muarızlarını idealizmle itham ediyor:

Ne yazık ki Bolşevik önderliğin Marx’ın gösterdiği yolu takip etmesi gerektiğini anlamaması veya o yoldan gitmek istememesi ne kadar da üzücü. Burada bahsedilen yol kendiliğinden anlaşılacağı gibi, “reel sosyalizm”in tarihi üzerine hüküm vermeye kararlı bazı inatçı yargıçların sürekli işaret ettikleri otantik Marx’ın yoludur. Eğer tesadüf eseri Troçki veya Buharin’den biri (veya komünist hareke-

4 Lev Davidoviç Trotskiy, *İhanete Uğrayan Devrim: SSCB Nedir ve Nereye Gidiyor*, Kolektif çeviri, İstanbul: Alef Yayınevi, 2006.

tin ve “komünist günlük gazete” *il manifesto*’nun tarihsel önderlerinden Rossana Rossanda veya onun gibi bir şahsiyet) Stalin’in yerine iktidara gelseydi bugün Duma’nın ve çarlığın bayraklarının Moskova’ya geri gelişini görüyor olmayacaktık, tam tersine Sovyetler’in zaferini ve kızıl bayrağın New York’ta dalgalanışını yaşıyor olacaktık. Eğer böyle çıkarımlar doğru olsaydı Marx’tan da çok öncelere, en azından Eflatun’a ve idealizmine kadar gerilere gitmemiz gerekecekti. Gerçekten de tarihsel materyalizmin daha kökten katledilişini tasavvur etmek çok güç. ***Nesnel olgular hiçbir şekilde dikkate alınmamakta: Rusya’nın durumu ve tarihsel arka plan; ülke içinde ve dışında cereyan eden sınıf savaşları; ekonomik, politik ve askeri alanlarda güçler dengesi vs. Her şey tek bir insanın kabalığına, kana susamışlığına, iktidar hırsına ve paranoyasına, mutlaka tek bir kişinin karakterine bağlı olmalıydı*** [...] Nesnel çelişkilerin unutulması ve buna bağlı olarak utanmadan ve önyargıyla “ihamet” nitelenmesine başvurulması, sadece tarihsel bir olayı değil yaklaşık yetmiş yıllık bir tarihin kesintisiz devam eden tek bir ihanetle açıklanmasına yol açmaktadır: Komünist ideallere ihanet eden Stalin’dir. Bundan dolayı da tarihçilerden, daha da öteye gazetecilerden ve teorisyenlerden oluşan bir idam mangasının önüne atılmalıdır (s. 67-68, vurgu bana ait).

Trotsky *İhanete Uğrayan Devrim*’de ve öteki çalışmalarında Losurdo’nun sıraladığı “nesnel olgular”ı ayrıntılı olarak ele almıştır. Trotsky’e göre, Sovyetler Birliği gibi (emperyalist ülkelere nazaran) ekonomik bakımdan çok geri olan ülkeler, sosyalist devrimin sayesinde merkezi planlama ve toplumsal seferberlik temelinde kendileriyle benzer gerilikteki kapitalist ülkelere daha hızla kalkınabilirler. Ancak, bu başarı sosyalizme geçiş için yeterli değildir. Çevre ve yarı-çevre ülkeleri şöyle dursun, bir veya birkaç emperyalist ülkede sosyalist devrim zafere ulaşsa bile, emperyalist ülkelerin geri kalanı (ve emperyalist olmayan ülkelerin önemli bölümü) karşı-devrimci kampta kaldığı müddetçe mevcut işçi devletlerinin sosyalizme doğru ilerleyişi güvence altına alınamaz. Emperyalist ülkelerin sermaye birikimi ve teknoloji bakımlarından üstünlüğü kesin olarak sona ermeden (sınıfsız ve devletsiz bir dünya anlamına gelen) komünizme (ve onun bir alt aşaması olan sosyalizme) geçiş mümkün değildir. İşçi devletleri, emperyalizmin ekonomik ve askeri basıncı altında kaldıkları müddetçe “herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre” ilkesini uygulamayı sağlayacak maddi bolluğa erişemezler. Devletin aşılması yönetme faaliyetlerinin tüm toplum tarafından üstlenilmesini gerektirir. Çalışma saatleri dramatik olarak düşürülmeden kolektif yönetime ulaşılamaz. Askeri ve ekonomik kuşatılmışlık, çalışma saatlerinin azaltılması şöyle dursun, artırılması yönünde basınç yapar. Bu nedenle, dünya devrimi yoluyla emperyalizmin ortadan kaldırılması sosyalizme geçişin önkoşuludur.⁵ Emperyalist ülkelere iktidara gelen devrimci

5 Yakınlarda yayımlanan bir yazıda bu konuya değinmişim (“21. Yüzyıl Sosyalizminin Politik Ekonomisi”, 19 Ağustos 2020, <https://www.emekveadalet.org/notlar/21-yuzyil-sosyalizminin-politik-ekonomisi-burak-gurel/>, erişim tarihi: 19 Ağustos 2020).

yönetimler ekonomik, teknolojik ve askeri alanlardaki kazanımlarını herhangi bir patent hakkı aramadan, ticari çıkar gözetmeden diğer işçi devletleriyle hızla paylaşmak zorundadırlar. Sosyalizme geçiş, bu sürecin ileri bir aşamaya ulaşmasıyla mümkün olur. Komünizm ise emperyalizmin bütünüyle ortadan kaldırılmasından sonra gerçek bir olasılığa dönüşür.

Trotskiy, ekonomik ve askeri olarak uzun süre yalıtılmış, maddi bolluğun mevcut olmadığı, çalışma saatlerinin düşürülmesinin ufukta görünmediği işçi devletlerinde bürokrasinin kendisine elverişli bir maddi zemin bulduğunu saptar. Sıradan işçilerden ayrı maddi çıkarlara sahip olan bürokrasi bu çıkarlarını artırdıkça üretim araçlarının sahibi olma, kendisini burjuvaziye dönüştürme eğilimine girer. Sıradan işçilerin bürokrasiye yönelik artan nefreti zaman içinde sosyalizm hakkında düş kırıklığına, inançsızlığa dönüşür. İşçi devletinin yeni kuşakları, yoksul ülkelerin işçilerini veya zengin ülkelerin yoksullarını değil, emperyalist ülkelerin sanayi işçilerininin maddi koşullarını ve tüketim standartlarını referans alırlar. Bu durum, kapitalist restorasyonu sıradan işçiler için kabul edilebilir, denenebilir bir seçenek haline getirir. Kısacası, dünya devriminin ilerlemesi işçi devletlerini güçlendirir, duraklaması ise en mükemmel işçi devletini dahi evvela yozlaştırır, nihayetinde yok eder. Trotskiy, bu olguyu mükemmel biçimde özetler:

Devrimin koyduğu politik ve hukuksal ilkeler, bir yandan geri bir ekonomi üzerinde olumlu etkide bulunurken, öte yandan geri kalmışlığın felç edici etkisini hissettiler. Sovyetler Birliği ne kadar uzun süre kapitalist kuşatma altında kalırsa, toplumsal dokularının yozlaşması da o ölçüde derinlere nüfuz edecektir. Belirsiz bir yalıtılmışlık süreci, ulusal bir komünizmin yerleşmesine değil, *kaçınılmaz olarak* kapitalist restorasyona götürecektir.⁶

Trotskiy bu analizinden somut politik sonuçlar çıkarmıştır. Sosyalizme geçişin muazzam zorluğu, devrimin erken aşamada zafere ulaştığı bir (veya birkaç) ülkenin komünistlerine büyük sorumluluk yükler. İşçi devletlerini mümkün olan en yüksek ekonomik ve askeri gelişmişlik düzeyine erdirmeye muhafaza etmek, ülke içinde demokratik mekanizmaları mümkün olduğunca geliştirmek ve dünya devrimini ilerletmek için bütün araçları kullanmak zorunludur. Bu gerçekleri inkâr ederek bürokrasinin çıkarlarını sosyalizm adına savunanlar devrime ihanet etmiştir. Konunun Stalin'in kişiliği ile doğrudan ilgisi yoktur. Stalin'in önemi Ekim Devrimi'ne ihanet eden bürokrasinin ilk önderi olmasıdır.

Losurdo zorlama bir alaycılıkla Trotskiy'in iktidarında kızıl bayrakların New York'ta dalgalanacağı inancından söz ediyor. Dünya devrimini zorlayan bir uluslararası komünist hareket, New York'ta kızıl bayrakların dalgalanmasını pekâlâ

⁶ a.g.e., s. 408 (vurgu bana ait).

sağlayabilirdi. Bu hareketin askeri yöntemlerle ezilmesi, işçi devletlerinin yok edilmesi de mümkündü. Emin olduğumuz tek şey şu: Trotskiy gibi düşünenlerin iktidarında Komintern'in ilk dört kongresinde ortaya konan dünya devrimi yönelişi sürdürülecek ve mevcut işçi devletlerinin kazanımları kadar sınırları da dünya proletaryasına dürüstçe açıklanacaktı. Bu olasılığın gerçekleşmesi, işçi devletlerinin giderek bürokratikleşmesi ve kapitalizmin restorasyonu olasılığını tamamen bertaraf edemezdi (zira bu tamamen dünya devriminin gidişatına bağlıydı) ama epey azaltırdı. Losurdo tarihi çarpıtarak bu gerçekleri inkâra yelteniyor:

Fakat burada da argümanların zayıflığı değişmiyor: Nasıl oluyor da “başarısız kalan” veya “hain”in biri veya kocaman bir “yanlış anlama”nın kahramanı, sömürge halklarının kurtuluşuna ve – Batı’ya gelince–, eski rejimin (*ancien régime*) çöktürülmesine ve sosyal devletin kurulmasına bu denli muazzam bir katkı sağlayabiliyor? Lenin, 1923 yılında ağır hasta olduğundan dolayı iktidar mekanizmasının kumanda kolunu bırakmak zorunda kaldığında, Ekim Devrimi’nden sonra kurulan ve Brest-Litovsk barışından darmadağın bir biçimde çıkan devlet, perişan ve güç koşullar altında ayakta kalmaya çalışıyordu. Stalin’in ölüm yılı olan 1953’te ise Sovyetler Birliği ve liderliğindeki “sosyalist kamp” muazzam derecede genişlemiş ve kuvvetlenmişti ve yüksek bir prestije sahipti. Bir iki tane daha böyle “hain” ortaya çıksaydı emperyalist ve kapitalist ülkelerin durumu acınacak hale gelmiş ve zorlukla ayakta durabiliyor olacaktı (s. 102-103).

Trotskiy’in komutasındaki Kızıl Ordu’nun İç Savaş’ta Beyaz Ordu’yu yenmesini anmayan ve 1920’lerin ikinci yarısında Bolşevik Partisi içindeki siyasi mücadeleden Sol Muhalefet’in zaferle çıkması halinde SSCB’nin varlığının tehlikeye gireceğine dair herhangi bir kanıt göstermeyen Losurdo’nun SSCB’nin varlığını sürdürüşünü Stalin’e atfetmesinin ciddiye alınır tarafı yok. Losurdo sıradan işçilerle bürokratlar arasında artan maddi uçurumu SSCB’yi yıkıma götüren sebeplerden saymıyor. Lenin’in vasiyetindeki Stalin’in parti genel sekreterliği görevinden alınması çağrısını tartışmıyor. Almanya’da Nazizmin iktidara gelişinde Stalin’in emrindeki Almanya Komünist Partisi’nin yaptığı muazzam hataların rolünden bahsetmiyor. Trotskiy’in bürokratik de olsa işçi devleti niteliğini sürdürdüğü için SSCB’nin Nazizme ve emperyalizme karşı tüm araçlarla savunulması çağrısı da Losurdo’nun umurunda değil. Stalinist bürokrasinin emriyle Komünist Enternasyonal’in 1943’te kapatılması, 1945’te Yalta Konferansı’nda emperyalizmle varılan anlaşmadan sonra Yunanistan devriminin yenilgiye terk edilmesi, Fransa ve İtalya’da 1945 sonrasında prestijlerinin zirvesine ulaşan komünist partilerinin parlamentarizm batağına sürüklenmesi de Losurdo’yu rahatsız etmiyor. Bunları yapmayan birinden SSCB’nin Birleşmiş Milletler’de 29 Kasım 1947’de yapılan oylamada Filistin’in parçalanması kararını desteklemesi, Arapların ve Yahudilerin bir arada ve kardeşçe yaşaması için mücadele vermektan imtina ederek 14 Mayıs 1948’de kuruluşunu ilan eden İsrail

devletini hemen üç gün sonra diplomatik olarak tanınması hakkında eleştiri duymak elbette mümkün değil. Ne tür bir sosyalizm anlayışı tüm bunları ihanet değil başarı olarak görebilir? Cevabı Losurdo'dan dinleyelim:

Troçki (ihanete uğrayan devrim) gibi komünizm gerçekleşince devletin yanı sıra “para”nın ve piyasanın her türünün ortadan kalkacağına inanmaya devam mı edelim? Troçki'nin belirli açıklamalarına göre bir yargıya varırsak mucizevi değişimler daha sosyalizm aşamasında ortaya çıkmaktadır [...] Öte yandan belki de herkesten daha fazla komünizm projesini Mesihçi haleden kurtarmaya çalışmış olan Gramsci'nin öğretisini dikkate almalıyız. Devletin yavaş yavaş ortadan kalkması ve sivil toplumun içinde erimesi efsanesini sorgulayarak sivil toplumun da devletin bir biçimi olduğuna işaret etmiştir. [...] Gramsci piyasayla ilgili olarak piyasadan soyut anlamıyla bahsetmek yerine “belirli bir piyasadan” konuşmanın daha iyi olacağını belirtir (s. 115-116).

Paranın, piyasanın ve devletin komünizmde yeri olmadığı fikrinin mucidi Trotskiy değildir. Tıpkı Lenin gibi Trotskiy de bu fikri Marx-Engels ikilisinden devralmıştır.⁷ Bu dört önderin dünya devrimini komünizmin önkoşulu olarak görmelerinin nedeni tam da budur.⁸ Paranın, piyasanın ve devletin mevcut olduğu bir sisteme komünizm deselerdi dünya devrimini önemsemezlerdi elbette. Losurdo'nun paralı, piyasalı ve devletli komünizm tahayyülü (devrimci önder kabul ettiği) Stalin'in revizyonist “tek ülkede sosyalizm” teorisini mantıksal sonuçlarına ulaştırıyor. Losurdo “piyasa sosyalizmi” teorisinin öncüsüyümüş gibi sunup tahrif ettiği Gramsci'yi de revizyonizmine ortak etmeye yelteniyor. Bu nokta bizi Losurdo'nun kitabının en önemli özelliğine, yani Marksizm kılıfında kapitalist restorasyon savunuculuğuna getiriyor. Yukarıda açıklandığı gibi, sosyalist devrimlerin emperyalist ülkelere doğru yayılmaması mevcut işçi devletlerinde kapitalist restorasyonun zeminini döşer. Dünya devrimi ve kapitalist restorasyon haricinde üçüncü bir yol yoktur. Klasik Marksizmin bu kabulünü paylaşmayan ve dünya devrimi fikriyle alay eden Losurdo, piyasa sosyalizmini ve (daha önemlisi) kapitalist niteliği açık uygulamaları sosyalizmin sınırları içinde kabul ediyor. Bu tür reformlara yönelik direncin SSCB ve Doğu Bloku'nun en ciddi sorunu olduğunu iddia ederek işe başlıyor:

“Sosyalist kamp”ın içsel sorunları giderek açığa çıkıyordu, ekonomik gelişmenin temposu yavaşlamaya başlamış, kapitalizmin kaçınılmaz (ve yaklaşan) krizi

7 Marx, Engels, Lenin ve Trotskiy'in komünizm ve sosyalizm tanımlarına ilişkin olarak Mehmet İnanç Turan'ın şu yazılarına bakılabilir: “Olmayan Sosyalizme İhanet”, *Devrimci Marksizm*, sayı: 12, 2011, s. 151-163; “Sosyalizm ve Stalin Üzerine Bir Kitap”, *Devrimci Marksizm*, sayı: 23, 2015, s. 129-149; “Ekonomi Politik ve Stalin”, *Devrimci Marksizm*, sayı: 30-31, 2017, s. 151-176.

8 Sungur Savran, “Marksizm'in Öteki Ölçek Tartışması: 'Tek Ülkede Sosyalizm' Mi 'Dünya Devrimi' Mi?”, *Praksis*, sayı: 15, 2006, s. 207-246.

konulu tezin kendisi giderek krize girmişti. Toplumsal mutabakatın temeli kaybolmuştu. Güçlü baskı mekanizmasına duyulan antipati derece derece artıyordu. Ve tüm bu gelişmeler yaşanırken Sovyet liderleri yukarıda bahsedilen fantastik komünizmin gelmesinin yakın olduğu nakaratını tekrarlayıp duruyorlardı. Tekdüze nakaratın ise ekonomi üzerinde çok olumsuz etkileri oluyordu. Ekonomide açıkça ortaya çıkan geri kalmışlık ve dengesizlik, aslında üretkenliği artırmak için enerjik müdahaleler yapılmasını gerektiriyordu. Fakat kimsenin çalışmaya gerek duymayacağı bir komünist topluma doğru yol alındığı görüşü ve üretim sürecini rasyonelleştirme yolunda yapılan her girişimin “kapitalizmin restorasyonu” olarak damgalandığı bir ideolojik ortam muhakkak ki bu sorunun çözümünü kolaylaştırmıyordu (s. 57).

Losurdo SSCB'nin gereksindiğini düşündüğü ekonomik reformlara ilişkin net bir açıklama yapmıyor. Ancak, konu Çin'e geldiğinde kastettiği şeyin ne olduğu anlaşılıyor. Bu nedenle, Çin hakkındaki görüşlerine yakından bakmak gerekiyor.

Çin kapitalizmine güzelleme

Losurdo Çin'de 1978'den sonra yapılan ekonomik reformları şöyle yorumluyor:

Ekonomik alanda yavaş yavaş “piyasa sosyalizmi”nin geliştiğini görüyoruz. Yeni ekonomi politikasının karakteristik nitelikleri büyük bir özel sektörün ortaya çıkması ve devlet ve kamu sektörünü verimli duruma getirme çabalarıdır. Ekonomik gelişmeyi sağlamak amacıyla Batı'nın teknolojisini yakalamaya çalışmanın ve Batı'nın endüstri organizasyonu ve işletme tekniği alanındaki deneyimlerinden faydalanmanın ve dünya pazarlarına açılmanın bedeli Çin'de kapitalizmin açıkça geçerli olduğu “özel ekonomi bölgeleri”nin ortaya çıkması oldu. Öte yandan bu gelişmenin alternatifi ne olabilirdi? Her şeyden önce SSCB'nin ve “sosyalist kamp”ın yıkılmasından ve krizden sonra Çin'in, geri kalmayı ve güçsüzleşmeyi göze almadan kendisini kapitalist dünya pazarından soyutlaması olanaksızdı. Dünya ekonomisinin ve politikasının yeni koşullarında izolasyon, modernleşmeden ve sosyalizmden vazgeçmek anlamına gelecekti. Yeni ekonomi politikası, yüksek maliyetlere neden olsa bile üretici güçlerin görülmemiş bir hızla gelişmesini sağlamış ve kıta çapında bir ekonomik mucizeye yol açmıştır. Yüz binlerce, milyonlarca Çinli tarihlerinde benzeri olmayan ekonomik ve sosyal haklara kavuşmuş ve bu gelişmeye bağlı olarak da büyük ölçekte bir özgürleşme süreci ortaya çıkmıştır (s. 62-63).

Losurdo, Çin'deki reformları Sovyetler Birliği'nde İç Savaş'tan sonra uygulanan Yeni Ekonomi Politikası'na (NEP) benzetiyor:

Günümüzde Çin'de var olan sosyal düzen, kendisini bir çeşit devasa ve uzatılmış yeni ekonomik plan olarak göstermekte ve Lenin'in “Savaş komünizmi”nin bir ürünü olan ütopyacı kışla tipi mutlak eşitliğin yerini alması için başlattığı Yeni

Ekonomik Plana benzemektedir. Bu politika her şeyden önce üretici güçlerin gelişmesini amaçlamaktaydı ve bundan dolayı da özel mülkiyete, piyasaya ve kapitalist burjuvaziye az veya çok ödümler verilmesine yol açmıştır. Küreselleşmeden ve uluslararası güçler dengesinden dolayı yeni ekonomik planın Çin’de uygulanması zorlaşmıştır. Fakat Çin planı uygularken, sürekli olarak sosyalizmi, demokrasiyi ve piyasayı birbirleriyle bağdaştırması gerektiğinin, bunu yaparken de kurulması hedeflenen yeni toplumun homojenliği hakkındaki basit düşüncüyü aşmak zorunda olduğunun bilincindedir (s. 64).⁹

NEP SSCB’nin işçi devleti niteliğini değiştirmeksizin piyasa mekanizmalarına belirli ölçüde izin vermişti. Losurdo Çin’deki reformların da rejimin sınıfsal niteliğinde köklü değişikliklere yol açmadığını düşünüyor:

Çin söz konusu olunca kapitalizmin restorasyonundan bahsetmek, sorunu yüzeysel ele almak anlamına gelir. Hiç şüphesiz Çin’de güçlü bir burjuvazi ortaya çıkmıştır. Fakat bu kesim ekonomik gücünü siyasal güce çevirecek olanaktan henüz yoksundur. Çin liderliğinin içinde bulunduğu güç konumu anlamamız gerekmektedir: Bir yandan iktidarın sağlamlştırılması gibi sosyalist modernleşmenin önemli unsuru olan demokratikleşme sürecini (günümüzde meşrulaşmanın tek ilkesi olan tabanın onayını da alarak) ileriye götürmektir. Öte yandan Çin yönetimi, bunu yaparken de sürecin sonucu olarak burjuvazinin gücü ele geçirmesini önlemek zorundadır. Bu ise Birleşik Devletler’in inatla gerçekleştirmek istediği hedeftir. ABD, elindeki tüm olanakları kullanarak Çin’i kesin olarak kapitalist Batı’ya bağlamak amacıyla Komünist Partisi’nin hegemonyasını zayıflatmakta kararlıdır. Böylelikle gezegenimizin tümünde “Amerikan yüzyılı”nın zaferini ilan etmiş olacaktır [...] Marksizmin kuramsal zayıflığı göz önüne alınacak olursa, küreselleşme çağında Çin’in benzeşme sürecine girerek kapitalist dünyaya bağlanabileceği tehlikesini küçümseyemeyiz. Ancak benzeşmenin çoktan gerçekleştiğini söylemek politik körlük anlamına gelir, daha da kötüsü bu tutumumuzla benzeşmeye katkıda bulunarak ABD tarafından yürütülen Çin karşıtı kampanyaya katılmış oluruz. Çin’de elde edilen birçok kazanım tehlike altında bulunuyor. Geri kalmışlığı aşarken politik bağımsızlığından vazgeçmemeye kararlı olan ve teknolojik açıdan kendine yeterli hale gelerek sosyalist modernliğe erişmeyi hedefleyen bir kıta büyüklüğündeki bu ülkenin tüm gerçeği, kendisini karşılaştığı çeşitli güçlük ve çelişkilerle göstermektedir. Bu deneyin başarıya ulaşması gezegendeki güçler dengesini önemli ölçüde değiştirecek ve dünyayı tümüyle etkileyecektir (s. 64-66).¹⁰

Yukarıdaki pasajlarda olgular tarafından **bir ölçüde** desteklenen tek cümle şu: “SSCB’nin ve ‘sosyalist kamp’ın yıkılmasından ve krizden sonra Çin’in geri kalma-

9 NEP kısaltmasıyla bilinen “Yeni Ekonomi Politikası”, burada “Yeni Ekonomik Plan”, kitabın diğer bölümlerinde “Yeni Ekonomik Politika” olarak adlandırılıyor.

10 Çevirinin aslında yer alan “ileriye götürmektir” ifadesinin “ileriye götürmektedir” olarak düzeltilmesi/okunması gerekiyor.

yı ve güçsüzleşmeyi göze almadan kendisini kapitalist dünya pazarından soyutlaması olanaksızdı”. Bu cümle, Trotskiy’in mevcut işçi devletlerinin muhafazasının yegâne güvencesinin dünya devrimi olduğu tespitinin zımnen kabulüdür. Ancak, dünya devrimi fikriyle alay eden Losurdo, Trotskiy’in haklılığını elbette teslim etmiyor. Bunun yerine, Çin’deki reformların zorunlu olduğunu ve kapitalizmin restorasyonuna yol açmadığını iddia ediyor. Tutarsızlıkları bununla sınırlı değil. Losurdo, kitabının bir yerinde şunu tespit ediyor: “Çin ve Amerika arasında başlayan yakınlaşma süreciyle 70’li yıllarda SSCB’ye karşı bir ‘fiili ittifak’ kurulmaya başlanmıştı” (s. 50). Bunun anlamı açık: Çin bürokrasisi Doğu Bloku’nun yıkımında ciddi rol oynamıştır. Ancak, Losurdo yukarıdaki pasajlarda bu tespitini unutup, Çin’i Doğu Bloku’nun yıkımını sağlayan aktörlerden biri olarak değil, yalnızca yıkımdan etkilenen bir devlet olarak sunuyor. Dahası, “kapitalizmin açıkça geçerli olduğu”nu teslim ettiği Çin’in ilk özel ekonomi bölgelerinin 1979’da (yani Doğu Bloku’nun çöküşünden on yıl önce) kurulduğu¹¹ gerçeğini de saklıyor.

Çin’deki reformlara ilişkin NEP benzetmesi de geçersiz. NEP döneminde SSCB’de özel sektörün toplam sanayi üretimindeki payı dörtte birden azdı.¹² Söz konusu özel sektör esas olarak küçük ölçekli sanayicilerden ve tüccarlardan oluşuyordu. Büyük ölçekli sanayi, bankacılık ve dış ticaret gibi kilit alanlarda devlet mülkiyeti muhafaza edilmişti.¹³ Çin’de reform döneminin ilk yirmi yılı da bir ölçüde buna benzetilebilir. Ancak, 1996’dan itibaren yapılan özelleştirmelerle birlikte bu benzerlik ortadan kalkmıştır. Çin’de kamuya (devlete ve kolektiflere) ait işletmelerin toplam sanayi varlıkları içindeki payı 1993’te %91.6’dan 2000’de %74.2’ye, 2014’te %39.4’e gerilemiştir. Kamunun tarım-dışı istihdamdaki payı ise 1993’te %67.1’den 2000’de %37.3’e, 2014’te %12.9’a düşmüştür.¹⁴ NEP ile Çin’deki dekollektivizasyon reformu arasında küçük ve orta köylülüğe verilen tavizler bakımından benzerlikler mevcuttur. Ancak, aralarındaki farklar küçümsenemez. NEP Ekim Devrimi’nden yalnızca beş yıl sonra, tarımda özel mülkiyet tasfiye edilmemişken, kolektifleştirme henüz başlamamışken kabul edilmiş bir politikadır. Çin’de “Halk Komünleri” adıyla bilinen kır kolektifleri yaklaşık 25 yıl boyunca kır ekonomisine hâkim olduktan sonra, 1978-1984 döneminde tasfiye edilmiştir. Bu tarihsel farkları görmezden gelerek bu iki reformun benzediğini iddia etmek çarpıtmadan başka bir şey değildir.¹⁵

11“Special Economic Zones Established in 1979”, 9 Ekim 2008, <http://en.people.cn/90002/95589/6512374.html>

12 V.N. Bandera, “The New Economic Policy (NEP) as an Economic System”, *Journal of Political Economy*, cilt: 71, sayı: 3, 1963, s. 268.

13 Alec Nove, *Stalinism and After: The Road to Gorbachev*, Londra ve New York: Routledge, 1990, s. 16.

14 Yi-min Lin, *Dancing with the Devil: The Political Economy of Privatization in China*, New York: Oxford University Press, 2017, s. 45-46, 51.

15 Sovyetler Birliği’nde NEP döneminde Lenin ve Trotskiy önderliğinde proletarya diktatörlüğü

Losurdo'nun Çin'deki kapitalist restorasyonu inkâr etmek için ileri sürdüğü diğer gerekçeler de zayıftır. Çin'de kapitalizmin gelişim düzeyi ülkenin ABD'ye ne kadar benzediğine bakılarak ölçülemez. Burjuva devletleri, burjuvazinin çıkarlarını proletaryanın çıkarlarına karşı korumak bakımından birbirlerine benzerler ama diğer pek çok bakımdan birbirlerinden oldukça farklıdırlar. Trotskiy'in eşitsiz ve bileşik gelişme kuramının ortaya koyduğu gibi, kapitalizm dünyanın farklı bölgelerinde farklı tarihsel koşullarda ve farklı siyasi rejimlerin himayesinde gelişir. Kapitalizmin gelişimi farklı ülkeler arasında başta ekonomik gelişmişlik düzeyi olmak üzere bir dizi önemli ekonomik, politik ve kültürel farkı ortadan kaldırmaz.¹⁶ Örneğin, Afrika ve Doğu Asya kapitalizmleri arasında muazzam farklılıklar mevcuttur. Her ikisi de ABD hegemonyası altında biçimlenen Pakistan ve Güney Kore kapitalizmleri arasında ciddi bir "benzeşme" söz konusu değildir. Çin kapitalizmi bu kuralın istisnası değildir. Losurdo'nun ABD'nin Çin'de burjuvazinin siyasi güç sahibi olmasına destek verdiği, ÇKP'nin ise buna karşı mücadele ettiği iddiası da mesnetsiz. 2006 itibariyle kişisel serveti 15 milyon doların üzerinde olan 3200 Çin vatandaşının 2900 civarı ÇKP'nin üst düzey yöneticilerinin ailelerine mensuptu. Bu bürokratik burjuvazi yaklaşık 5 trilyon dolarlık devlet mülkiyetini özelleştirme sürecinde yağmalayarak palazlandı.¹⁷ Dolayısıyla, çok partili rejime geçiş veya Amerikancı dış politikanın benimsenmesi Çin burjuvazisinin hâkim fraksiyonunun çıkarlarına uygun değil. Kısacası, Losurdo'nun Çin kapitalizmini meşrulaştırmak için ileri sürdüğü gerekçelerin ne Marksist teoriyle ne de somut olgularla ilgisi var.

Çin'de ulusal sorun

Losurdo'nun Çin hakkındaki çarpıtmaları yukarıda söylenenlerden ibaret değil. Tibet ulusal sorunu konusunda şu iddialarda bulunuyor:

Tibet'i Çin'in ayrılmaz bir parçası olarak gören sadece Mao Zedong değildi [...] Uzun süre Tibet'in Çin'e ait olduğu olgusu, sol ile hiçbir ilişkisi olmayan tarihçiler tarafından bile herhangi bir şekilde sorgulanmadı [...] Fakat bu bakış açısı, Mao Zedong'un komutasındaki Halk Kurtuluş Ordusu'nun ilerlemeye başlamasıyla yavaş yavaş değişmeye başladı. ABD'nin Yeni Delhi'deki maslahatgüzarı George R. Merrel, daha 13 Ocak 1947'de Truman'a gönderdiği yazıda, başkanın dikkatini bölgenin, yani dünyanın çatısı denilen ülkenin "paha biçilemez değerine" çekmeye çalıştı: "Tibet bundan dolayı komünizmin Asya'da yayılmasının önüne çekilmiş bir set veya en azından politik depremlerin hüküm sürdüğü bir bölgede

---

söz konusuysen Çin Halk Cumhuriyeti'nde 1978-1984 döneminde restorasyoncu karakteri giderek belirginleşen bir yönetimin işbaşında olması da dikkat edilmesi gereken bir farktır.

16 Bu konuyu daha önce ayrıntılı olarak ele almıştık ("Eşitsiz ve Bileşik Gelişme: Sürekli Devrimin Anahtarı", *Devrimci Marksizm*, sayı: 24, Güz 2015, s. 75-111).

17 Minqi Li, *China and the 21st Century Crisis*, Londra: Pluto Press, 2016, s. 19-23, 32-34.

muhafazakâr bir ada olabilir.” (s. 159-160).

Emperyalizmin geçmişte dünya devrimini engellemek, günümüzde ise Çin kapitalizminin yükselişini durdurmak için Tibet meselesini kullandığı açık. Ancak, Tibet’in Çin’in ayrılmaz bir parçası olduğu görüşünün devrim öncesinde sorgulanmadığı, Tibet sorununun emperyalistler tarafından 1940’larda çıkarıldığı iddiası gerçek dışı. Tersine, bir ulusal ezme-ezilme ve kendi kaderini tayin hakkı sorunu olarak Tibet ulusal sorunu bizzat Çin Komünist Partisi tarafından gündeme getirilmiştir. ÇKP’nin Temmuz 1922’de yapılan ikinci kongresinin manifestosunun 3., 4. ve 5. maddeleri partinin konuyla ilgili hedeflerini şöyle açıklıyor:

- (3) (Mançurya dahil olmak üzere) dar anlamda Çin’i gerçekten demokratik bir cumhuriyet altında birleştirmek
- (4) Moğolistan, Tibet ve Sincan’ın özgürleşmesiyle gerçekten demokratik bir cumhuriyete ulaşmak
- (5) Dar anlamda Çin, Moğolistan, Tibet ve Sincan’ın özgür bir federasyon içinde birleşmesiyle bir Çin Federe Cumhuriyeti’ni kurmak.¹⁸

Manifestoda geçen “özgürleşme” ve “özgür federasyon” ifadeleri, Tibet ve diğer ulusların kendi kaderlerini özgürce tayin etmelerinin meşru bir hak olarak tanındığını gösteriyor. Ancak, bağımsız devlet kurma hakkı metinde açıkça zikredilmediği için ÇKP’nin bu hakkı tanımadığını ileri sürenler çıkabilir. Mao Zedong’un kurucuları arasında bulunduğu, “Jiangşi Sovyeti” olarak da bilinen, 1931-1937 döneminde varlığını sürdüren Çin Sovyet Cumhuriyeti’nin 7 Kasım 1931’de kabul edilen anayasasınının 14. maddesi herhangi bir şüpheye yer bırakmayacak kadar berraktır:

Çin Sovyet hükümeti Çin’deki ulusal azınlıkların kendi kaderlerini tayin etme hakkını, Çin’den tamamen ayrılma ve her bir ulusal azınlığın kendi bağımsız devletini kurma hakkını tanır. Tüm Moğollar, Tibetliler, Miaolar, Yaolar, Koreliler ve Çin toprağında yaşayan diğerleri kendi kaderlerini tayin hakkına tamamen sahip olmalıdır; yani Çin Sovyetler Birliği’ne katılmayı tercih edebilirler veya ondan ayrılmayı tercih ederek kendi devletlerini kurabilirler.¹⁹

Dolayısıyla, Tibet sorunu emperyalistlerin istismarı bahane edilerek geçiştirilebilecek bir mesele değildir. ÇKP tarafından daha 1920’lerde ve 1930’larda ciddiyetle ele alınmış ve hakkında net tutum belirlenmiş bir sorundur. Mao’nun liderliğinin

---

18 *A Documentary History of Chinese Communism*, derleyenler: Conrad Brandt, Benjamin Schwartz, John K. Fairbank, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1952, s. 64. Metindeki “China proper” ifadesini “dar anlamda Çin” olarak çevirdim.

19 a.g.e., s. 223.

1930'ların ortasında sağlamlaşmasıyla birlikte ÇKP ayrı devlet kurma hakkını tanıma tutumundan adım adım uzaklaşmıştır.²⁰ ÇKP'nin tutum değişikliği, emperyalistlerin Tibet ve Uygur ulusal sorunlarını Çin Halk Cumhuriyeti'ni zayıflatmak için istismar edebilmelerine zemin hazırlamıştır. Bu tarihsel gerçeği karartarak konuyu emperyalist komploya indirgeyen Losurdo, savunur görüldüğü “keskin ve radikal” özeleştiri, “eleştirel bilanço” çıkarma ve “kendi tarihiyle yüzleşme” (s. 12-13) tavrına hayli uzak olduğunu gösteriyor.

Sonuç

Günümüzde bir yandan solculuk iddiasını sürdürmeye çalışırken diğer yandan sınıf mücadelesinin tarihsel değişimin motor gücü olduğunu inkâr eden, emperyalizm çağında burjuvazinin ilerici bir rol oynayabileceğini (bazen açıkça bazen utanç biçimde) savunan, kamu işletmelerinin özelleştirilmesine tutarlı olarak karşı çıkmayan iki ana akım mevcut. Bunlardan ilki olan “sol liberalizm”, esas olarak emperyalizm ve turuncu devrim destekçisi bir siyasi çizgi izliyor. Emperyalizm ve siyasal rejim tiplerine ilişkin olarak sol liberalizmden oldukça farklı tercihlere sahip olan, “Sağ Üçüncü Dünyacılık” olarak tanımlanabilecek bir akım daha var. Bu ikinci akım, piyasalı ve patronlu bir sosyalizm olabileceğini iddia ediyor, anti-emperyalizm adına işçi devletlerinin kapitalist restorasyonunu dahi meşrulaştırmaya çalışıyor. Domenico Losurdo bu akımın temsilcisidir. Losurdo bir yandan (her kapitalist devlet gibi emperyalistleşmeyi amaçlayan ama bu hedefin hâlâ çok uzağında olan) Çin Halk Cumhuriyeti'ni sol liberallerin demokrasi, insan hakları ve ulusal sorun temelli eleştirilerine karşı canla başla savunurken diğer yandan eleştirdiği akımlara benzer biçimde, piyasaya ve burjuvaziye soldan destek veriyor. Trotskiy, Stalin'in tek ülkede sosyalizm kuramı ile SSCB'yi bekleyen kapitalist restorasyon tehlikesi arasındaki içsel bağı ortaya koymuştu. Hem tek ülkede sosyalizm kuramını hem de Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki kapitalist restorasyonu savunarak Stalinizm ile kapitalizm arasında somut bir köprü kuran Losurdo'nun kitabı, yirminci yüzyılda sosyalizmi yenilgiye sürükleyen ihanetleri ve içinden geçtiğimiz dönemde sosyalizm mücadelesinin önündeki tehlikeleri anlamak isteyenler tarafından beğeniyle değil ama ibretle okunabilir.

---

20 Jiann Hsieh, “China's Nationalities Policy: Its Development and Problems”, *Anthropos*, cilt: 81, sayı: 1/3, 1986, s. 6; Dawa Norbu, “Chinese Communist Views on National Self-Determination, 1922-1956: Origins of China's National Minorities Policy”, *International Studies*, cilt: 25, sayı: 4, 1988, s. 323.